MENORCA • Es Diari
DOMINGO, 17 DE OCTUBRE DE 2021

PATRIMONI MARÍTIM LA VELA LLATINA, PATRIMONI IMMATERIAL DE LA HUMANITAT (i 4)

Un futur esperançador de la vela llatina a Menorca

▶ **L'actual implicació** de les administracions afavoreix la creació d'un centre de conservació del patrimoni marítim

Joan Alemany Llovera
Membre de l'IME

El bot *Estel* navegant per la badia de Fornells

La vela llatina ha estat present, quasi amb total seguretat, durant uns mil dos-cents anys en els ports i les costes de Menorca. Des de la dominació musulmana fins fa pocs anys les embarcacions de fusta i vela llatina han transportat persones i mercaderies, han servit per la pesca i la guerra, han estat instruments de treball i de passeig en els ports. Els diferents vaixells i barques que han navegat per les nostres costes han canviat considerablement des de la dominació musulmana o la conquesta cristiana del segle XIII fins l'actualitat, però la vela més característica de la nostra mar en tot aquest període, la vela llatina, ha canviat relativament poc. Per què aquesta llarguíssima presència? Dos característiques de la vela llatina poden explicar la permanència durant un tan llarg període: primer, permet navegar cenyint i en qualsevol altra direcció, element essencial en una mar de vents variables durant tot l'any; segon, és relativament fàcil de construir i mantenir doncs només es necessita un pal resistent, una llarga antena que pot estar formada de varies parts, roba de cotó i caps de fibres naturals. Les veles anteriors (les quadres) no tenen la primera característica, només poden propulsar l'embarcació amb vents portants o com a màxim a través i les que han aparegut posteriorment que compleixen la primera característica (per exemple, les cangrees, les guaires o les marconi) són més complexes i requereixen una major tecnologia.

Barques a la pedrera d'en Robadones

Una situació actual de les embarcacions tradicionals difícil però esperançadora

Les barques tradicionals de llenya i vela llatina que es conserven són el resultat d'una evolució tècnica secular, una evolució lenta i continuada que ha anat incorporant petits progressos fruit de la innovació d'algun mestre constructor o de les experiències i propostes pràctiques dels navegants del país o avenços copiats d'embarcacions d'altres zones. El resultat final són unes embarcacions d'una gran perfecció, molt ben adaptades a les condicions marítimes del mar on naveguen i a les funcions (pesca, transport, passeig) per les que han estat construïdes. Són per tant un patrimoni material que ens explica molts elements de la vida, les tècniques i el treball a la mar i les depositàries d'un patrimoni immaterial de coneixements i de pràctiques de construcció i navegació que s'ha perfeccionat durant segles.

No sabem amb precisió quantes d'aquestes embarcacions tradicionals es conserven en l'actualitat. Tenim informacions més precises de les que naveguen, però no disposem d'un bon inventari -que s'està començant a fer des de les dues associacions de preservació del patrimoni marítim- tant de les que naveguen com de les que es guarden en diversos llocs. El principal conjunt de barques es troba a la pedrera d'en Robadones, gestionada per l'Associació Amics de la Mar-Port Maó, on s'apleguen per devers un centenar d'embarcacions amb valor patrimonial molt divers. Sumant les controlades per l'Associació Amics de la Mar de Menorca a l'àrea de Ciutadella, les poques que resten a Fornells i Na Macaret i considerant que n'hi ha també que no són conegudes perquè es guarden o estan abandonades en cases i cotxeries particulars potser hi ha més de 150 embarcacions tradicionals amb algun grau d'interès patrimonial, de les quals més d'una trentena navega. Esperem els resultats del treball actual per obtenir un inventari més precís i complet.

Considerant les barques tradicionals amb valor patrimonial que, a més naveguen o poden navegar en el futur amb vela llatina la llista es redueix considerablement. Però continua sent important doncs podem trobar tot tipus de barques, des de la senzilla tèquina als llaüts mitjans.

La situació actual de la vela llatina i de les barques tradicionals a Menorca és difícil, però hi ha alguns elements que permeten mantenir l'esperança sobre un futur millor. Difícil perquè són poques les persones que mantenen embarcacions tradicionals i que naveguen amb vela llatina. Pocs joves s'han incorporat en els darrers anys a la pràctica de la vela llatina. Desafortunadament molts prefereixen navegar per internet que amb les magnífiques embarcacions tradicionals de vela llatina i per uns espais marítims encara ben conservats. No és una crítica als joves; és una autocrítica perquè no hem sabut explicar bé l'interessant que resulta i la satisfacció que produeix navegar amb una vela com les que s'han utilitzat durant centenars d'anys en els mateixos paratges. Però hi ha un conjunt important de fets i d'informacions actuals que obren unes perspectives esperançadores en el futur del patrimoni marítim de les barques de vela llatina

Fets positius sobre les embarcacions tradicionals i la vela llatina a Menorca

Un dels primers elements que inviten a l'optimisme és la diferent actitud demostrada per les administracions públiques en el darrer període. Només cal que recordem la molt negativa normativa que fa pocs anys obligava a la destrucció de les embarcacions de pesca que es donaven de baixa d'aquesta activitat,

Continua a la pàgina següent »

PATRIMONI MARÍTIM LA VELA LLATINA, PATRIMONI IMMATERIAL DE LA HUMANITAT (i 4)

» Ve de la pàgina anterior

independentment del seu valor patrimonial. Ara s'acaba d'aprovar un Reial decret per ajudar a la preservació de les embarcacions històriques i les seves reproduccions singulars que comentarem en un altre article. Per Menorca han estat especialment importants les propostes i realitzacions impulsades des de la Conselleria de Cultura del Consell Insular. Ressenyem breument algunes iniciatives. La realització d'unes primeres Jornades sobre Patrimoni Marítim celebrades a Fornells van permetre discutir, a partir d'aportacions teòriques i d'experiències pràctiques importants, la situació i perspectives del patrimoni marítim a Menorca. L'aprovació d'unes conclusions i un manifest va tancar aquesta interessant discussió ben organitzada que, sens dubte, hauria de repetir-se per continuar profunditzant sobre el tema i obrir noves perspectives d'actuació.

També en el camp de la discussió, del coneixement i de la difusió de la vela llatina cal destacar el procés obert des del Consell Insular (impulsat per Cultura) de considerar la vela llatina com a Bé d'Interès Cultural com a primer pas per a la declaració de Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat per UNESCO. La reunió final de les administracions i entitats que promouen aquesta candidatura està prevista que es celebri a Croàcia el març de l'any vinent. La declaració per UNESCO seria un suport cultural molt destacat que ajudaria a mantenir i desenvolupar el patrimoni entorn la vela llatina i a impulsar actuacions més decidides de suport de totes les administracions públiques, a més de difondre a nivell internacional el coneixement i la pràctica d'un tipus de vela que continua present a molts llocs del món.

En el camp de realitzacions i avenços pràctics concrets és necessari considerar detingudament les possibilitats que pot oferir en el futur la creació d'un Centre específic dedicat al patrimoni que representen les barques tradicionals que s'ha vingut a denominar Thalassa, nom donat a la mar pels antics grecs que varen estendre una gran civilització a la Mediterrània de la que en som encara en part deutors. «Thalassa, Centre del Patrimoni Marítim de Menorca», nom complet del projecte, vol ser un referent per a la conservació i explicació del nostre patrimoni marítim. El Centre mostrarà un conjunt de barques tradicionals que s'han pogut restaurar gràcies a aquesta iniciativa i, a través d'elles, es pretén descriure i difondre els diferents elements més generals que composen el patrimoni marítim, tant material com immaterial. El Centre estarà en les velles pedreres des Castell que es troben sota el camp de futbol. En una extensió d'un poc més de 1.000 metres quadrats s'ha previst una mostra permanent de 18 embarcacions històriques de diferent tipus de Menorca en el marc d'una exposició organitzada en cinc grans sales temàtiques i diferents àmbits. L'objectiu és explicar la riquesa i diversitat del patrimoni marítim menorquí (també l'immaterial) a partir de la materialitat de les barques. Vol ser un centre dinàmic i participatiu, un lligam entre la cultura i la pràctica de la navegació, un element sòlid de suport al manteniment i desenvolupament del nostre patrimoni. Actualment s'estan acabant les obres de restauració i preparació de les pedreres a partir d'un excel·lent projecte arquitectònic. Al llarg de l'any 2022 s'ha de posar en peu l'exposició de les barques i del seu context funcional i patrimonial.

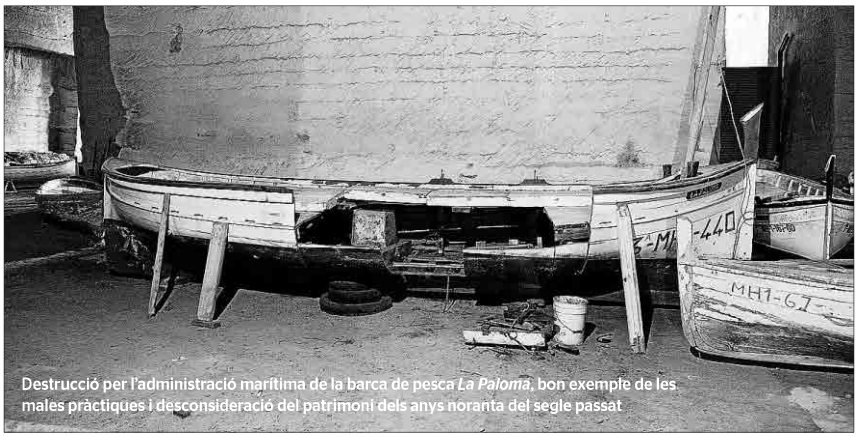

Destrucció per l'administració marítima de la barca de pesca *La Paloma*, bon exemple de les males pràctiques i desconsideració del patrimoni dels anys noranta del segle passat

Estat d'abandó abans del començament de les obres de la pedrera vella del camp de futbol des Castell

Barques de vela llatina en un dia de festa a Calesfons

THALASSA
El Centre estarà en les velles pedreres des Castell que es troben sota el camp de futbol

UNESCO
Pot impulsar el tema amb el reconeixement de la vela llatina com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat

El paper de les administracions públiques i de la societat civil

La iniciativa per la creació de Thalassa i les primeres passes del procés per dur a terme un projecte complex com aquest va partir del conseller de Cultura. Coneixedor del patrimoni marítim i de les experiències més reeixides (havia estat l'organitzador de les primeres Jornades de Fornells) i de la situació actual de les barques que es mantenen a Ciutadella, Fornells i Maó, va saber donar una alternativa positiva a dos problemes: el de les pedreres abandones i bastant degradades del camp de futbol des Castell i el de les barques més interessants que es guarden a la pedrera d'en Robadones. A principis de 2018 va encarregar un primer projecte bàsic que, un cop elaborat i aprovat es va poder presentar des de l'Ajuntament des Castell a les subvencions de l'Impost de Turisme Sostenible d'aquell any. Va ser acceptat i ara està en procés avançat d'execució pel que fa a la restauració de l'edifici, molt malmès per les darreres activitats que va allotjar. Una de les qüestions més positives i que constitueixen un element exemplificador de com ha avançat el projecte des de la idea inicial és el consens que s'ha sabut crear respecte l'objectiu que representa Thalassa. La idea inicial va partir del conseller de Cultura, va ser acceptada i impulsada per l'alcalde d'aquell moment i ara és portada a la pràctica sota la gestió de la batllessa actual. Tres polítics diferents -no cal dir els seus noms doncs són ben coneguts- dels tres partits més importants de Menorca han donat un suport decidit al projecte sense reticències i això suposa un primer pas important en una nova consideració del patrimoni marítim -habitualment menys valorat que el terrestre- des de les administracions públiques. El projecte Thalassa mereix una descripció i una reflexió més detinguda en el futur perquè pot representar, si es continua recolzant decididament des de l'administració i des de la societat civil, una experiència innovadora en relació al patrimoni que representen les embarcacions tradicionals en la Mediterrània. Experiència que es dona en uns moments en què la UNESCO (principal organització mundial per la cultura i la ciència) pot donar un impuls destacat al tema amb el seu reconeixement com Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat a la vela llatina.

El darrer element que s'ha de considerar molt positiu en aquest procés de creació d'un centre per preservar i divulgar el patrimoni que representen les barques tradicionals és la col·laboració pública-privada. Les embarcacions s'han conservat gràcies a les actuacions desinteressades d'unes organitzacions de la societat civil i d'alguns particulars. L'Associació d'Amics de la Mar de Menorca i l'Associació Amics de la Mar-Port Maó (continuadores de l'Associació Amics des Port) han estat les entitats sense ànim de lucre que, gràcies fonamentalment a l'esforç continuat dels seus socis, han preservat i han fet navegar barques tradicionals que sense la seva actuació haguessin desaparegut. Ara, amb una major implicació de les administracions, amb noves normes recentment aprovades de protecció de les embarcacions tradicionals i amb la mateixa determinació de sempre de les entitats, es pot pensar en un futur més esperançador per les darreres barques representatives del nostre passat marítim.